خوێندنەوەیەک بۆ ڕۆمانی

جێگای بەتاڵی سلووچ

سەباح ئیسماعیل

نووسەری ئەم ڕۆمانە مەحموود دەوڵەتئابادیی گەورە نووسەری ڕۆژهەڵاتە. ساڵی ١٩٤٠ لە دەوڵەتئابادی سەبزەوار، سەر بە شاری خوارسان لەدایک بووە. خوێندنی سەرەتایی لەو شارە تەواو کردووە. تەمەنی چوار ساڵان بووە کە پاڵەوانانی ڕۆمانی (کەلیدەر) کوژراون و بەنێو شاردا گێڕاویانن. لە منداڵییەوە هۆگرییەکی زۆری بە گێڕانی کۆتەڵ و نەقڵ گێڕانەوە و حەکایەت و ئەفسانە و بی بی جان بووە. لە تەمەنی ١٥ ساڵیدا دەستی کردووە بە نووسینەوەی کتێبە کۆنەکان و دەسنووسی قەدیمە. زۆر شەیدای شانۆ بووە ساڵی ١٩٦١ یەکەمین چیرۆکی بەناوی (ئەدبار) نوسیووە. وەک خۆی دەڵێ: من یەکجار زۆرم نووسیوە، بەڵام زۆر کەمم بڵاو کردۆتەوە.

ساڵی ١٩٧٤ بەهۆی ڕۆڵگێڕانی لەشانۆیی (لە قووڵاییدا)ی مەکسیم گۆرکی بۆ ماوەی سێ ساڵ لەلایەن ڕژێمی شاوە کەوتۆتە بەندیخانە. ساڵی ١٩٨٦ ڕۆمانی دەبەرگی (کەلیدەر) تەواو دەکات. هەندێک لەو باوەڕەن (کەلیدەر) باشترین وێنەی ئەدەبی لادێی فارسییە. بڕێکی تریش دەڵێن (کەلیدەر) سەرەتای سەرهەڵدان و خوڵقاندنی ڕۆمانی فارسییە.

زۆربەی ڕۆمان و دەقە شانۆییەکانی بۆ زمانی ئینگلیزی، فەڕەنسی، ئەڵمانی، چینی و سویدی وەرگێڕاون. دەوڵەتئابادی خۆی دەڵێت: ئێمە چیرۆکنووسانی ئێرانیی بەرەی دووهەم (١٩٢٠-١٩٧٠) هەموو لە تاریکخانەی سادقی هیدایەتەوە هاتووینەتە دەرێ. بزورگی عەلەوی، دەوڵەتئابادی، هووشەنگی گوڵشیری، ئەحمەدی مەحموود و.. ئەونووسەرانەن کە پاش سادقی هیدایەت هەر کامەیان بە شێوەیەک، لەژێر کاریگەریی ئەودان و هەرکامێکیان لایەنێکی کاری چیرۆکی ئەویان درێژە پێداوە. بەوتەی زۆربەی ڕەخنەگران و توێژەرانی چیرۆک، دەوڵەتئابادی باشترین نووسەری ئێرانییە، کە توانیویەتی ئەدەبی لادێیی بنووسێت.

دەوڵەتئابادی لەم ڕۆمانەیدا بڕێخت ئاسا، بە زرنگی و هۆشیاری و تەیار بە جیهانبینییەکی کراوە و ڕوون باس لەو ڕووداوانە دەکات کە ؟؟تێپەڕ دەگوزەرێن بێ ئەوەی هەستیان پێ بکەین. مەرج نییە ڕووداوەکە گەورە بێت، ڕەنگە تا بڵێی ڕووداوێکی بچووک و ئاسایی بێت بەڵام کە خوردی دەکاتەوە و لەسەری دەدوێت، تەنانەت ڕووداوێکی گەورەش هێندەی ئەو ڕووداوە بچووکە پەلوپۆی لێ نابێتەوە و قسەی لەسەر ناکرێت، ئیدی ئەو نووسینە دەبێتە دڵۆپێک لە دەریایەک و کە بە خۆماندا دەچینەوە سەیرمان پێ دێت چۆن ئەم شتە بچووکە ناوەڕۆک بەرێژەوە سەرنجی بۆ خۆی کێش نەکردووین!. بۆیە لە هەستەکان و لە ڕۆشنبیری و دنیابینی خۆمان دەکەوینە گومانەوە و تێدەگەین ئێمەی مرۆڤ چەند دڵڕەقین و ناکرێت هێندە هەستەکانمان لە قاڵب دابێ و دیلمان کردبن و تاخۆمان ڕووداوەکەمان بەسەر نەیەت هەستی پێ نەکەین.

نووسەری فەڕەنسی ئەلفرێدوی مۆسێ، لە چیرۆکێکیدا باس لە کابرایەک دەکات هیچ کات گوێ لە ژنەکەی ناگرێ ڕۆژانە خواردنی ئەو ژنە لێدان و ئازار چێشتنە بەدەست مێردەکەیەوە. چەندێک دەیهەوێ و هەوڵدەدات، بۆ جارێکیش بێت مێردەکەی گوێی لێ بگرێ و لێی تێبگات، بێ سوودە. ڕۆژێک مێردەکەی دێتەوە ڕوو بەڕووی تەرمی سارد سڕی ژنەکەی دەبێتەوە هەینێ کابرا هەستدەکات چ ئینسانێکی گەورەی لە دەست چووە و

بۆشاییەک هێند گەورە دەکەوێتە ژیانییەوە، هیچ شتێک نییە پڕی بکاتەوە. ئیدی ئەویش تا لە ژیاندا دەبێت بەدەردی قەدر نەزانینی ژنەکەی و لە دەستدانییەوە دەتلێتەوە.

لەڕۆمانی (جێگای بەتاڵی سلووچ)دا، نزیک بە هەمان ڕووداو دووبارە دەبێتەوە ئەویش لە دەستدانی کەسێکە (سلووچ)، کە چ جێگایەکی بەتاڵ لە ژیان و چارەنووسی ژنەکەی؟؟ دەهێڵێتەوە. دەستپێکی ڕۆمانەکە بە ڕوودانی کارەساتێک دەستپێدەکات (مێرگان کە سەری لەسەر سەرینەکەی هەڵێنا، سلووچ دیار نەبوو).

سلووچ مێردی مێرگانە. نازانین بۆ سەری هەڵگرت و چۆنی دڵهات ژنەکەی و دوو کوڕ تاقە کچەکەی جێهبێڵێت؟ (شەوانی ڕابردوو سلووچ لەگوێ تەندوورەکە دەخەوت. مێرگان نەیدەزانی بۆ لەوێ دەخەوێ؟ تەنیا دەیدی دەڕواتە سەر تەندوورەکە و دەخەوێ. شەوانە زۆر درەنگ دەهاتەوە بۆ ماڵێ، یەکسەر دەڕۆیی بۆ بەرهەیوان و گوێ تەندوورەکە، لەژێر میچی قورماویی هەیوانەکە و لە قەراغ تەندوورەکە هەڵدەکورما). کاتێکیش دەنووست (لەسەر لا تەنیشت سەری خۆشی وەک جاڵجاڵوکەی لێکرد و تۆپی، بە خۆیدا دەدا و دەخەوت). ئیدی سلووچ لە پڕ سەر هەڵدەگرێ و ناگەڕێتەوە، بۆ کوێ دەڕوا؟ لەداخی چی سەری هەڵگرت؟ بۆ بە کەسی نەگوت؟ چۆنی دڵهات خێزانەکەی جێبێڵێ؟ ئایا لە دەست هەژاری یا لە دەستی ژنەکەی هەڵات؟ یاخود پیاوەتیی نەمابوو و هەستی بەوەستانی ژیانی کردووە؟ خۆیان بە دەستەوە نادەن.

مێرگان بە دوایدا سەر بە ماڵبە ماڵی گونددا دەکا و لە هەواڵی دەپرسێت، مخابن کەس سلووچی نەبینیبوو. مێرگان بڕواناکات کە سلووچی مێردی ئەوەی کردبێ (بەڕاستی سلووچ ڕۆیشتووە؟ ڕۆیشتووە بۆ کوێ؟ ئەی هاجەر؟ ئەی کوڕەکان؟ عەباس و ئەبراو؟ سلووچ ڕۆیشتووە! بۆ کام بەقوڕێ گیراو چووە؟ ئێمەی بەسەر کێدا بەجێ هێشتووە و ڕۆیشتووە؟! ها!).

ئەمجا مێرگان وریا دەبێتەوە و بەخۆ دەزانێ چی لەدەستچووە و چ بۆشاییەکی گەورە و ڕۆح دەرهێنەر سواری کۆڵی بووە و تاهێزی تێدایە وزەی لەبەر دەبڕێ و دەست لە بینە قاقای ژیانی گیردەکات. چ تاریکییەک بەری چاوە زیتەکانی ژیانی دەگرێت. ناکرێ سلووچ ئاوا لە ختو خۆڕایی پشتیان لێ بکا و کۆڵەکەی ساپیتەی قورسی ژیانیان بکێشێتەوە و بەسەریاندا بیرووخێنێت. تەنانەت بەردێکی بۆجێ نەهێشتوون بینێنە ژێر سەریان، ئەوە تەنانەت کەندوویەک، کەهیچ پێویستییەکیان پێ نەبووە بە نیوە چڵی جێهێشتووە (جا بۆ دەستی لی هەڵنەگرێ؟ وەختێ بەرهەم و دەغڵ و دان نەبێ، کەندوو بەکاری چی دێ؟ بۆچی

دەبێ؟ تەندوور بۆچی؟ بۆکێ؟ بۆ کام تەشت و هەویر؟).

مێرگان گێژ و وێژ دەسووڕاوە، حاڵی خراپ و پەرۆش و پەشێو بوو. لەبەر خۆیەوە بە کوڕەکەی گوت:

–خۆشم نازانم، نازانم. بەڵام پێموایە شتێکی لێ بەجێدەما. بەجێی دەهێشت؟

–وەک چی؟

مێرگان قیژاندی بەسەر کوڕەکەیدا:

–چووزانم؟ من چووزانم؟ نازانم، کفنەکەی بەجێدەهێشت، کفنەکەی!.

چەندە ئەستەمە نزیکترین کەست، هیچت بۆ جێنەهێڵێ و سەر هەڵگرێ. شتێک تەنیا ئاماژە بە وجودی بکات دەست نەکەوێت. ئیدی مێرگان وەختێ بە خۆدا دێتەوە ڕاستەوخۆ بەرەو ڕووی ئەرکەکانی ماڵەوە دەبێتەوە، دەبێ خەمێ لە منداڵەکان بخوات. سبەینێ کە عەباسی کوڕەکەی بێدار دەبێتەوە، داوای نان دەکات. ئا لەم خاڵەوە بڕیاری بەردەوامییدان و ڕوو بەڕوو بوونەوەی ژیان دەکەوێتە ئەستۆی مێرگان، مێرگان خۆی لێ دەکات و چ وڵامێکی پێ نییە.

–گوێت لێ نییە؟ نان! دەمەوێ بچم بۆ کۆکردنەوەی چیلکە و چاڵی پەمۆ.

دوای مشتومڕ و وڵامدانەوە، مێرگان تەسلیم دەبێ ودان بەو ڕاستییە دادەنێ، کە هەموویان دەیزانن.

–دەی چبکەم؟ خۆم بکەم بە نان؟ نییە! خۆت نابینی نییە؟

سەرەڕای ئەو نەهامەتییانەش قەرزار بەری دەرکەیان لێ دەگرێ و داوای قەرزی سلووچ دەکەن، مێرگان دیەوێ دان بە قەرزداریی مێردەکەیا نەنێ، بەڵام بێ سوودە:

–چیت لە کەللەدایە؟ پێت وایە دەتوانی ماڵی من بخۆی؟ من هەقی خۆم لە گەرووی گورگ دەردەکێشم، جا تۆ چیت؟

–ئەگەر دەتوانی فەرموو دەریکێشە. خۆ من لە گیانم بێزارم.

تەنیا کارێک لەو گوندەدا بە ئاسانی دەستدەکەوت، قومارچێتی بوو. عەباس ئەبراوی برای ڕۆژ تائێوارێ لاسکە پەمۆیان کۆدەکردەوە، کەچی عەباس بە تۆپزی بەشی براکەشی دەبرد و دەیدا بە قومار. کە لە قوماریش دەدۆڕێت، دێتەوە دەکەوێتە گیان هاجەری خوشکی و بە بەهانەی ئەوەی دەزانێ دایکی مەنجەڵە مسەکانی لەکوێ شاردۆتەوە، خوری شۆری دەکات.

کوڕانی گوند بە مەبەستی کارکردن ڕوو لە شاردەکەن، کۆمەڵێ وردە بۆرژوای دێیەکەش،

دەست لەناو دەست یەکدەگرن و زەویی گوندییەکان هەزاران کردەکەن، ئەو بەشەزەویی خۆی نافرۆشێ، کەچی بە زۆر لێی دەستێنن، پرۆژەی دامەزراندنی مەزاری بستەدادەنێن، ترومپاو تراکتۆریش دێننە گوندەوە. لەو نێوەدا مێرگان چاوی تەماحی پڕ لە ئالۆشی پیاوانی گوندی بەسەرەوە و وەک دەرزی جەستەی دەئاژنن. لێ چیبکا؟ ناتوانێ بە تەنێ و بەدەر لە کۆمەڵگە بژێت (هێندێ جار پیاو ناچارە بژیوی خۆی لەدەستی دوژمنەکەی وەرگرێ. دەستێ کە بۆ وەرگرتنی هەمدەست درێژدەکرێ، هەر ئەو دەستە نییە کە بۆ یارمەتی وەرگرتن بەرز دەبێتەوە).

ئەوەتا کە بۆ وەرگرتنی حەقدەستی عەباسی کوڕی بەرابەر بە حوشترەوانییەکەی، دەچێتە لای سەردار، سەردار لەبری حەقدەست بەزۆر دەیدا بە عەرزا و پەلاماری دەدات لاقە کوتە و هەوڵ و خۆ بە دەستەوەدان. تەسلیم، تەواو.

لەولاشەوە عەلی گەناو، کە خودان گەرماوی گوندەکەیە لەکاتی تووڕەبووندا ژنەکەی دەداتە بەر پێلاو لاقی دەشکێنێ و پشتی کەزگی نەرمتر دەکات، ئیدی ژنەکەی لە ئینسانی دەکەوێ و بەرەڵا دەکرێت. عەلی گەناوی زرتە زەلام بە وادەو بەڵێنی کار دۆزینەوە بۆ کوڕەکانی مێرگان، دەچێتە داخوازی هاجەری تەمەن سێزدە ساڵی کچی مێرگان. هاجەری منداڵ، کە مەمکی هێندەی قلە گوێزێکە، دەڕازێننەوە و دەیبەن بۆ عەلی گەناو. وەک شێرێک بەرخۆلەیەکی بە چنگ هێنابێ، عەلی گەناو هەڵمەت دەباتە سەر هاجەری منداڵۆکە و دڕندانە پەلاماری دەدات، وەک ئەوەی تەنیا هەلێک بێ و بەدەستی هێنابێ، قیژە و قیژە و قیژە! قیژە قیژی شێواوی هاجەری منداڵۆکە لە گەڕەک:

–وەی دایە.. دایە گیان وەی.. دایە گیان وەی ی ی.. ئەی هاوار..!

مێرگان دەرپەڕی بۆ کۆڵان. هاجەر دەرپێکەس بە دەستەوە گرتبوو و دەفڕی. چوون جوڕڕەیەک لە چنگ واشەیەک دەرپەڕیبێ. عەلی گەناو بە دوایەوە بوو. هەڵدەهات و بەرێوە خەریکی بەستنەوەی دۆخینەکەی بوو. هاجەر خۆی کرد بە باوەشی دایکیدا. عەلی گەناو لێ نەدەگەڕا، دەبوو ئەمشەو ئالۆشی دڕندانەی لە جەستەی ئەو قوربانییەدا بەتاڵکاتەوە. مەچکی هاجەری گرت و ڕایکێشا. هاجەر وەک چەقڵە بە دایکییەوە نووسابوو و بەری نەدەدا، مێرگان و هاجەر پێکەوە کێشرانەدەرێ. هاجەر لاقی لە زەوی چەقاندبوو و دەیزیڕاند:

–نایکەم خودایە! نایکەم نا! نایکەم. من شوو ناکەم.. خودایە...!

ئیتر خەریک بوو پشووی ڕادەوەستا. هەناسەی بەحاڵ دەردەهات. ڕەش و شین

داگەڕابوو. ئەبرا و خۆیدا بەسەر دەستی عەلی گەناودا.

-چییە کاکە بۆ وا دەکەی! دیلت گرتووە دەیبەی.

عەلی گەناو بە دەستە زەلام و قورسەکەی دەمی کچەکەی گرت و لە حەوشە چووە دەرێ. دەنگی هاجەر لە لەپی عەلی گەناودا کپ بوو بوو. بەڵام هەروا بەبن باخەڵی ئەو زەلامەوە قاچە قرتێی دەکرد و بردیە ژوورێ. مێرگان بەدوای عەلی گەناودا دەپاڕاوە:

-عەلی گیان... عەلی گیان... بە قوربانی ئەو قەدو باڵایەت بم. عەلی گیان... گوناحە ڕوحمێکی پێبکە... بەزەییت پێیدابێ منداڵە... عەلی گیان... عەلی گیان...!

لەم گوندەدا قوربانی یەکەم ئافرەتانن، خێر لە خۆنەدیو، مێرگان پیاوەکەی جێیهێشتووە، زارا بە قەیرەیی ماوەتەوە، ڕوقیا لەدوای لێدانەکەی عەلی گەناو بە دار دەڕواو تێک شکاوە، هاجەر بە سێزدە ساڵی دراوە بە زرتە بۆزێک....

سەرەڕای ئەوەی نەیانتوانیوە لە هەمبەر ئەو زوڵمەی لێیان کراوە، ڕێگە چارەیەک بدۆزینەوە. ئینجاش حەز و ئارەزوو و ئاواتەکانی مرۆڤ لەبن نایەن. مرۆڤەکان چەندە بەستەزمانن، نە دەورو بەر نە سروشت، کەس بەزەیی پێیاندا نایەتەوە و لەوە گەڕێ کە لێکدیش ناگەن و هەزاران ئاواتی پەنهان لە دڵیاندا هەناسەیان لەبەر دەبڕێ. بڵێی مێرگان جار جار دڵی پێوە نەبێ گۆزەکەی ماڵی سەردار پڕ بکا لە ئاو و بۆی بەرێ؟ بۆ! دڵی پێوە بوو. مەگین مرۆڤ کەمی ئاوات و حەز اە دڵدایە کە زۆربەیان لەگەڵ خۆی دەباتە گۆڕەوە؟

ماڵی خاڵی مێرگان لەدەست ئەو میوانە چاو لە دەرانەی بە دەوری میچرگاندا دێن، دەناڵێنێ. ئەوەتا دوو شەممە و سەردار لە ماڵیان زۆرانبازیی دەست دەکەن، ئەوەی کێ بیدۆڕێنێ سەر بە ماڵی مێرگاندا نەکات. لەو نێوەدا هەواڵی ئەوە دەدەنە مێرگان گوایا لەناوچەیەکی دوور سلووچیان بینیوە لە کانەکان کرێکاری کردووە. ئیدی لە وەزی مێرگاندا نامێنێ و توانای چاوەڕوانیی نەماوە. عەباسی کوڕی، کە بەهۆی ڕووداوێکەوە ترساوە و تێکچووە، لەسەر تەندوورەکە، شوێنی پێشووی سلووچ، جێدێڵێ و هاوشان لەگەڵ براکەی و کوڕەکەی و مورادا پشت لە گوند دەکەن.

لەوە دەکا ڕۆمانەکە بەشی دی هەبێ، یاخود وڵامی هەندێک پرسیار بۆ خوێنر جێدێڵێ؟

ماوەتەوە بڵێم وەرگێڕ (ئەمین گەردیگلانی) هونەری نوواندووە و تا بڵێی بە کوردییەکی ڕەوان و بە ئاب و تاب ڕشۆمانەکەی کورداندووە.

×مەحموود دەوڵەتئابادی- شوێنی بەتاڵی سلووچ- و: ئەمین گەردیگلانی دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریان- هەولێر ٢٠٠٦ .